

ISSN 1300-1458

 HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

CUMHURİYET
TARİHİ
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

CTAD

• Sayı 1 • Bahar 2005

Hacettepe Üniversitesi

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi
Sayı : 1 Yıl : 1 Bahar 2005

Sahibi	Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü adına Prof.Dr. Mustafa YILMAZ
Yazı İşleri Müdürü	Doç. Dr. Temuçin Faik ERTAN
Yayın Kurulu	Prof. Dr. Mustafa YILMAZ (Başkan) Doç.Dr. Fatma ACUN Doç. Dr. Adil DAĞISTAN Doç.Dr. Temuçin Faik ERTAN Doç. Dr. Adnan SOFUOĞLU Yrd. Doç. Dr. Yonca ANZERLİOĞLU Yrd.Doç. Dr. Ayten SEZER Dr. Yasemin DOĞANER Dr. Sadık ERDAŞ Dr. Derviş KILINÇKAYA Dr. Yunus KOBAL
Yayına Hazırlayan	Doç.Dr. Temuçin Faik ERTAN Yrd.Doç.Dr. Yonca ANZERLİOĞLU Dr. Yasemin DOĞANER Dr. Sadık ERDAŞ Dr. Yunus KOBAL
Bu Sayının Hakem Kurulu	Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ, Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ankara. Prof. Dr. Semih YALÇIN, Gazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Ankara. Prof. Dr. Mustafa YILMAZ, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara. Doç. Dr. Oğuz AYTEPE Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara. Doç. Dr. Adil DAĞISTAN, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara. Doç. Dr. Temuçin Faik ERTAN, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara. Doç. Dr. Şefika KURNAZ, Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bölümü, Ankara Doç. Dr. Yusuf SARINAY, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara. Doç. Dr. Adnan SOFUOĞLU, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara. Yrd. Doç. Dr. Necati AKSANYAR, Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kütahya. Yrd. Doç. Dr. Ender GÖKDEMİR, Gazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ankara. Yrd. Doç. Dr. Ayten SEZER, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.

Milli Mücadele Başında Örgütlenme ve Direnişin Mali Kaynakları

The Organization of Turkish Nationalist Movement at the Beginning of the National Struggle and the Financial Resources of it

Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (Bahar 2005) 1-8

Oğuz AYTEPE

Doç.Dr; Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü

ÖZET

Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılan Osmanlı Devleti'nin toprakları savaş sırasında İtilaf Devletleri arasında yapılan gizli anlaşmalar uyarınca hızla işgal edilmeye başlamıştı. İşgallere ilk tepkiler halkın direnme isteği sonucu gerçekleşmiştir. Anadolu'nun her yanında halk işgalcilerin zorbalığından korunmak için silahlı birlikler oluşturmaya başlamıştı. Kuva-yı Milliye başlangıçta mali kaynağa fazla ihtiyaç duymamıştır. Gönüllüleri oluşturan birlikler ya harekete silahları ile katılıyorlar ya da askeri depolardan kendilerine silah dağıtılıyordu. Beslenme sorunu bölge halkınca karşılanıyordu. Kuva-yı Milliye halk hareketi olarak geliştiğinden, her türlü harcamanın halk tarafından yapılması gerekiyordu. İşgal bölgelerine yakın kesimde yaşayan halk ikili vergi vermek zorunda kalıyordu. Birliklerin bir bütçesi olmadığından toplama ve harcamada düzensizlikler oluyordu. Bunu gidermek için önce Balıkesir'de sonra da Nazilli ve Alaşehir'de Kongreler yapılmıştı.

Savaş sonrası Osmanlı Devletinin mali yapısı çok bozulmuştu. Mustafa Kemal Paşa Erzurum ve Sivas Kongrelerinde Heyet-i Temsiliye'yi kurarak örgütlenmeyi başarmış ve bütün mali olanaksızlıklara rağmen halktan aldıkları yardımlar sayesinde BMM'yi açmış, devletsiz ve hükümeteş Anadolu'yu yönetmeye başlamıştı.

Anahtar Kelimeler: Kuva-yı Milliye, BMM, Mustafa Kemal Paşa, Heyet-i Temsiliye

SUMMARY

When the Ottoman Empire was defeated in the First World War, according to the secret agreements signed among the Allies, its territory has begun to be occupied immediately. The first reactions to the occupation were initiated by the people's will to resist. Everywhere in Anatolia people began to form armed forces to protect themselves against the brutality of the occupiers. In the beginning National Forces did not need much financial resource. Voluntary forces either joined the movement with their own guns or they were given weapons distributed from the army depots. The problem of food was solved the local people. Since the National Forces movement was developed as a people's movement, all kinds of expenditure should have to be made by the people. People living close to occupied areas had to pay double taxes. Because the forces had no budget, there were problems in tax collecting and expenditure. In order to solve this problem congresses were held in first Balıkesir, then in Nazilli and Alaşehir.

After the First World War Ottoman Empire's financial structure was in a really bad condition. Mustafa Kemal Pascha succeeded in organization by forming the Commission of Representatives in the Erzurum and Sivas congresses, and although they were facing financial shortcomings, with the help of the people, they formed the Turkish National Assembly, and began to govern a stateless and governmentless Anatolia.

Key Words: National Forces, Turkish National Assembly, Mustafa Kemal Pascha, Commission of Representatives.

Kuva-yı Milliye Dönemi

Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılan Osmanlı Devleti'nin toprakları savaş sırasında İtilaf Devletleri arasında yapılan gizli anlaşmalar uyarınca hızla işgal edilmeye başlanmıştır. İşgallere karşı ilk tepkiler halkın direnme isteği sonucu gerçekleşmiştir. Anadolu'nun her yanında halk işgalcilerin zorbalığından korunmak için silahlı birlikler oluşturmaya başlamıştır. Direniş çete savaşına dayalı bir örgütlenmeyi hızlandırırken, Kuva-yı Milliye kumandanlarının yaşam görüşlerinin farklılığı değişik kaynak yaratma yöntemlerine ve uygulamalarına neden olmuştur. Kuva-yı Milliye birlikleri kendine özgü bir yapıya sahip olup, kuruluşu, disiplin anlayışı, düzenli ordu birliklerinden farklı olduğu gibi, kendi aralarında da dış görünüş itibarıyla bir uyum göstermemektedir. Örgütlenme güçlüğü ve mali kaynakların sınırlılığı, düzenli kuvvetler oluşturulmasını engelliyordu¹.

Kuva-yı Milliye, kuruluşunun ilk günlerinde mali kaynağa fazla ihtiyaç duymamıştır. Çünkü gönüllüleri oluşturan birlikler ya harekete doğrudan silahları ile katılıyorlar ya da askeri depolardan kendilerine silah dağıtılıyordu. Antep'te Kuva-yı Milliye için bir yandan silah ve cephaneye toplanırken, diğer yandan para toplanmakta, birliğe giren her savaşçı bir silah bulmakla yükümlü tutulmaktaydı². Beslenme sorunu ulusal kuvvetleri oluşturan bölge halkınca karşılanmaktaydı. Bunun için cephe gerilerinde milli kuvvetler kurulmuş, gelir ve tüketim sorununa düzen getirilmek istenmiştir.

Batı Cephesinde Yunan işgalinin geçici bir durum olmadığı anlaşılınca, Yunan birlikleri karşısına çıkan dağınık kuvvetlerin sürekli görev yapmaları zorunluluğu doğmuş ve

1. Ahmet Emin Yaman, *Kurtuluş Savaşında Anadolu Ekonomisi, 1919-1922*, Ankara, Betik Yayıncılık, s.19.
2. Tosun Saral - Hulki Saral, *Vatan Nasıl Kurtarıldı*, Ankara, 1970, s.269.

yaşamaları için mali ve maddi kaynaklara gerek duyulmaya başlanmıştır. Kuva-yı Milliye halk hareketi olarak geliştiğinden, her türlü harcamalarında halk tarafından karşılanması gerekiyordu. Bu durum, işgal bölgelerine yakın kesimlerde yaşayan halkın ikili vergi yükümlülüğü ile karşı karşıya kalmasına neden oluyordu. Halk bir yandan devlete ve yabancı kökenli kuruluşlara vergi öderken, bir yandan da vergi yükümlülüğüne benzer bir başka yükümlülüğün gereklerini yerine getirmeye çalışıyordu. Bu yükümlülük, Kuva-yı Milliye'nin "Nakdi ve Ayni Teberru" adıyla topladığı para ve mal biçimindeki bağışlardı. "Nakdi ve Ayni Teberru", para ve mal bağışı anlamına gelmekle beraber, aslında bir tür vergi yükümlülüğüydü. Ancak bölgede yaşayan gönüllü olsa da olmasa da bağışta bulunmak, kendisinden istenen mal ve parayı vermek zorundaydı ve kimden ne isteneceğini saptamak Kuva-yı Milliye komutanının anlayışına bırakılmıştı. Bazı komutanlar bunu kötüye kullanmışlar, zaman zaman halkı ulusal amaçlar uğruna soyar duruma düşmüşlerdi. Kuva-yı Milliye'nin faaliyetlerinde görülen aksaklıklar yalnız gelir sağlanmasında değildi. Giderlerin yapılmasında da aksaklıklar vardı. Birliklerin bir bütçesi olmadığından, elde ne kadar para varsa harcanmakta, kalmayınca yeniden halka başvurularak para ve ihtiyaç duyulan maddeler istenmekteydi. Bu da halkın haklı yakınmalarına yol açmıştı. Kuva-yı Milliye'yi mali bir düzene kavuşturmak amacıyla halk harekete geçmiş ve 26-30 Temmuz 1919'da Balıkesir'de bir kongre toplanmıştı. Daha sonra yapılan Nazilli ve Alaşehir Kongreleri ile bütün Ege bölgesi düzene kavuşturulmuştu³.

Bütün aksaklıklara karşın, ilerde işgale uğrama tedirginliği halkı, ulusal kuvvetlerin ihtiyaçlarını karşılamaktan geri bırakmamış, kuvvetler de övgüye değer savaşlar vermiştir. İşgalin kalıcı ve ülkenin bölünmesine yönelik olduğu anlaşılınca Kuva-yı Milliye büyüyüp harekete geçmiş, doğu ve batıda kongreler toplanmış, idari ve mali düzensizliğe son verilmeye çalışılırken direnişin yeniden örgütlenmesi de sağlanmıştır⁴.

Dünya Savaşı'ndan büyük toprak ve insan kaybıyla çıkan Osmanlı Devleti mali yönden de büyük güçlüklerle karşı karşıya idi. Devlet yapmış olduğu dış borçlanmalar nedeniyle gelirlerinin büyük bir kısmını yabancıların yönetimindeki Düyunu Umumiye ve Reji İdaresi'ne bırakmıştı. Bu idareler de alacaklı yabancılar adına kendilerine bırakılan vergileri topluyordu. Hükümetin senelik gideri yaklaşık 72 milyon lira idi. Bunun üçte ikisi yani 45 milyon lira sivil ve askeri memur maaşlarına, hayat pahalılığı tahsisatına, harap olan veya işgal edilen yerler halkından olup da işleri hükümetçe karşılanan muhacirlere yardım için harcanmakta idi. Oysa devlet gelirleri 30 milyonu aşmamaktaydı. Devletin gelirleri sivil ve asker memur maaşlarına yetmemekteydi. Devlet müteareke döneminde hazineye bulunan bütün meblağları ve harp zamanından kalan bazı maddeleri satmaya mecbur olmuştu. Havas Ajansı muhabirinin maliye nazırına 30 milyonluk bütçe açığının nasıl kapatılacağı yolunda sorduğu suale, Tevfik Bey, güçlükle cevap vermiş ve yakında sulh akdine ve ecnebi yardımlarına güvendiğini ve bunlara istinad edeceği cevabını vermişti⁵. Devletin, savaşın başında 153.7 milyon lira olan dış borcu, savaş boyunca Almanya'dan alınan 150 milyon lira ile yüzde yüz artarak 303.7 milyon liraya ulaşmıştı. Devlet gelirlerinin %28.2'si her yıl dış borçların ödenmesine ayrılmaktaydı⁶. Böylesine ağır mali şartlar altında Milli Mücadele nasıl yürütülebilecek ve zafere ulaşacaktı?

3. Alptekin Müderrisoğlu, "Atatürk'ün Mali Dehası Tekalifi Milliye", *Maliye Dergisi*, (Ekim 1981) Atatürk Özel Sayısı, s.216 v.d.
4. Ahmet Emin Yaman, *a.g.e.*, s.21.
5. *İkdam*, 15 Eylül 1919
6. Alptekin Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları*, İstanbul, 1974, s.150-152.

Mustafa Kemal Paşa'nın Etkin Olduğu Dönem:

Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya çıktığı 19 Mayıs 1919 ile Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin açıldığı 23 Nisan 1920 günü arasında Anadolu'nun hükümsüz ve devletsiz kaldığı onbir aylık dönemde, bir yandan halk kurduğu Kuva-yı Milliye ile cepheleri ve düşman işgaline yakın bölgeleri yönetirken bir yandan da Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde Anadolu bütünleşme hareketi gelişmiş ve gerçekleşmiştir. Erzurum Kongresi ile başlayan bütünleşme hareketi, Sivas Kongresi ile gelişmesini sürdürmüş ve seçilen Heyet-i Temsiliye'nin Anadolu'nun yönetimine el koyması ile sonuçlanmıştır⁷.

Mustafa Kemal Paşa ve karargahı Anadolu'ya görevleri gereği belirli bir tahsisatla çıkmış ve bu paranın hemen tamamı gereken yerlere harcanmıştır. İngilizlerin baskısı üzerine, hükümetin Mustafa Kemal Paşa'yı geri çağırması sonucu, geri dönmemiş Amasya ve Sivas üzerinden Erzurum'a gitmiştir. İstanbul Hükümetiyle ilişkileri gerginleşince görevinden ve askerlikten istifa etmişti⁸. Maaşsız ve tahsisatsız kalan Mustafa Kemal Paşa ve kadrosu için maddi zorluklar başlamıştı.

Erzurum Kongresi sırasında, Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ev sahibi olarak kongre masraflarını üzerine almıştı. Erzurum İl Kongresi'nde alına karar uyarınca Erzurum Kongresi masraflarını karşılamak amacıyla halkın bağışlarına başvurulmuş ve 1500 lira toplanmıştı⁹. Bizim tespitlerimize göre; Erzurum merkezi dokuz muntıkaya bölünmüş, 1. muntika 800 lira, 2. muntika 550 lira, 3. muntika 700 lira, 4. muntika 500 lira, 5. muntika 715 lira, 6. muntika 705 lira, 7. muntika 350 lira, 8. muntika 470 lira, 9. muntika 520 lira olmak üzere toplam 4.695 lira toplanmıştı¹⁰. Yine 9 muntikadan 120 döşek, yorgan, çarşaf, yastık sandalye, masa, lamba, tabak, kaşık, v.b. temin edilmişti¹¹. Ayrıca, başta Hacı Dedeâğa olmak üzere yurtsever Erzurumluların konaklarında yer ayrılmıştı¹².

Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları, "asgari hayat şartlarına tabi olarak ve askeri tabldottan yemek alarak geçiniyordu"¹³. Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'a geldiğinde birikmiş 800 lira kadar parası vardı, ancak o da harcanmıştı. Karargahın "ayvaz" ı Mazhar Müfti Kansu Bey'in bütün ihtimamına rağmen paraları kalmamıştı. Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin tüzüğüne göre halktan para toplayamıyorlardı¹⁴. Milletten para istemek onlarda mukaddes gayeler hakkında bile şüphe ve tereddüt uyandırdı. Bundan başka muhaliflerin en kuvvetli propaganda silahını teşkil ediyordu.

Mustafa Kemal Paşa'ya ilk yardım İstanbul'dan gelmişti. Amasya'da 5. Fırka Komutan Vekili Arif Bey, 26 Temmuz 1919'da Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği telde "İstanbul'dan gelen Osman Bey'in 3 bin lira getirdiğini ..." bildiriyordu¹⁵. Oysa

7. Alptekin Müderrisoğlu, *a.g.e.*, s.161.

8. Mazhar Müfti Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, C.I., Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1966, s.40.

9. Cevat Dursunoğlu, *Milli Mücadele'de Erzurum*, Ankara, Ziraat Bankası Matbaası, 1946, s. 137.

10. ATASE (Askeri Tarih ve Stratejik Araştırmalar Başkanlığı Arşivi), A:ö.A., (Atatürk Özel Arşivi9, Kl. 3, Ds. 335 / 4-1, Fh. 24-1.

11. Temin edilen eşyaların ayrıntılı listesi için bkz., ATASE, A.Ö.A., Kl. 3, Ds.335 / 4-1, Fh. 24-1.

12. Hacı Dedeâğa'nın konağının tefrişi Fevzi Bey'e havale edildi.Kazım Bey'in deruhte ettiği iki odanın tefrişi Maksut Bey'e havale edilecekti. Bir oda Namık Efendizade Ahmet Bey tarafından tefriş edilecekti. Bkz., ATASE, A.Ö.A., Kl. 3, Ds. 335 7 4 - 1, Fh. 24-11.

13. Mazhar Müfti Kansu, *a.g.e.*, C.I., s.168-169.

14. Tüzüğün 10. maddesi, "Cemiyetin varidatı istiklalın kadr ve merzeletini takdir buyuran her ferdin ibraz ve izhar eyleyeceği muaveneti nakdiyeden ibarettir" idi. Bkz., Cevat Dursunoğlu, *a.g.e.*, s.167.

15. ATASE, A.Ö.A., Kl.14, Ds. 335 / 33, Fh. 1-1.

İstanbul'dan bildirildiğine göre Mustafa Kemal Paşa'ya yedi bin lira gönderilmişti. Bu nedenle Mustafa Kemal Paşa bu durumun araştırılmasını ve "paraya ihtiyacının pek ziyade bulunduğunu" Ali Fuat Paşa'ya 29 Temmuz 1919'da bir telgraf çekerek bildirmişti¹⁶. Fakat para eline geçmemişti. Ali Fuat Paşa'ya yazdığı telgrafta bu durumun tekrar araştırılmasını, "İstanbul'daki zevat bu hususta bize muavenet etmeyeceklerse bilelim ona göre kendilerine kıymet verelim ... hiç olmazsa şimdilik elimizde elli bin lira bulunmalıdır"¹⁷ diyordu.

Vasıf Bey, Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği telgrafta, paralarının olmadığını, Sapancalı Hakkı Bey'in önce 7 bin lira taahhüt ettiğini, sonradan 5 binlik bir çek verdiğini, Topal Osman'ın 3 bin lira gönderdiğini, ancak kendisi henüz meydanda olmadığından araştırıldığını, Nazmi Bey'in Berlin'den 17 bin lira temin ettiğini, ancak sonradan cayıp vermediğini, paranın şimdilik baş belası olduğunu, ilk fırsatta takdim edeceğini bildiriyordu¹⁸. 3. Ordu Sıhhiye Müfettişi İbrahim Tali Bey 21 Temmuz 1919'da Erzurum'a gönderdiği telgrafta; "Karargahın Harbiye'den alacağı olan 1180 liranın Müfettişlik namına gönderildiğini"¹⁹ bildiriyordu.

Ali Fuat Paşa 21 Ağustos 1919'da Mustafa Kemal Paşa'nın ısrarla araştırılmasını istediği para hakkında; "...Gönderilen paradan başka 10 bin liranın Dersaadet'te gönderilmeye hazır olduğunu tarafından ağzami yardımın yapıldığını"²⁰ bildirmekteydi.

Erzurum Kongresi 14 gün sürmüş kararlar bir bildiri ile yayınlanmış, bütünleşme hareketinin ilk adımları atılmıştır. Alınan tek mali karar dış yardım konusunda bir temenni kararıydı.

Ağustos sonunda Heyet-i Temsiliye' nin Sivas'a gidiş hazırlığı başlamıştı. Bunun için üç şey lazımdı. 1. Ulaşım aracı, 2. Mustafa Kemal Paşa'nın karargahının nakli, 3. Delegation ve sivil karargahın yol ve yemek masraflarını karşılayacak para. Oysa ne Mustafa Kemal Paşa'da ne de karargah personeline bu masrafları karşılayacak para vardı. Heyet-i Temsiliye'nin giderlerinin tüzük gereğince, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin karşılaması gerekiyordu. Fakat Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kasasında da 80 lira kalmıştı²¹. Erzurum Belediye Başkanı Zakir Efendi yüzer liradan Sivas'a kadar dört yaylı araba kiralayabileceğini söylemişti²².

Bu zor durumda, Heyet-i Faale azası emekli binbaşı Süleyman Bey tasarruf ettiği 900 lirayı vermiş,²³ Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyeleri de aralarında 100 lira toplayarak 1000 liraya tamamlamışlar ve Kazım (Dirik) aracılığı ile Mustafa Kemal Paşa'ya ulaştırmışlardı.

Mustafa Kemal Paşa 13 Ağustosta Ali Fuat Paşa'ya gönderdiği telgrafta, "Ankara'dan hiç olmazsa 2 bin kilo benzini Sivas'a göndermesini rica etmişti"²⁴ Heyet, program gereği 29 Ağustosta, 3 otomobil ve 3 yaylı at arabası ile Sivas'a doğru yola çıkmıştı.

16. ATASE, A.Ö.A., Kl. 14, Ds. 335 / 33, Fh. 1.

17. ATASE, A.Ö.A., Kl. 1, Ds. 335 / 2, Fh. 43.

18. Fahrettin Kırzioğlu, "Amerikan Mandasını Kimler İstiyor ve Nasıl Öneriyorlardı", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, C.XII, S. 67- 68, (Nisan-Mayıs 1973), s.36.

19. ATASE, A.Ö.A., Kl. 15, Ds. 335 / 34, Fh. 2 - 2.

20. ATASE, A.Ö.A., Kl.14, Ds. 335 / 33, Fh.4.

21. Cevat Dursunoğlu, *a.g.e.*, s.137.

22. Süreyya Şehidoğlu, *Millî Mücadele'nin Maddî Kaynakları*, Ofset, 1975, s.80-81.

23. Süleyman Bey bu parayı Mustafa Kemal Paşa ve başka hiçbir kimsenin bilmemesi şartıyla vermişti. İlerde cemiyetin parası olursa alabileceğini belirtmiş, olmasa helal etmişti. Bkz., Mahzar Müfit Kansu, *a.g.e.*, s.175.; Cevat Dursunoğlu, *a.g.e.*, s.138.

Sivas Kongresi 4 Eylül 1919'da o günkü lise binasında çalışmalarına başladı. Kongreye seçilen temsilcilere mahalli Müdafaa-i Hukuk ve Reddi İlhak cemiyetlerince yollukları ödenmiştir. Bazı temsilciler kendi olanakları ile kongreye katılmışlardı. Temsilcilerin otelde kalmaları arzu edilmiyor, bunu için yurtsever Sivaslılar ellerinden gelen yardımı esirgemiyorlardı. Temsilcileri barındırma ve ağırlama işini tek başına Sivas Müdafaa- Hukuk üyesi Şekeroğlu İsmail Efendi üzerine almış 28 Temsilciyi 32 gün evinde ağırlamıştı²⁵. Kongre sırasında Heyet-i Temsiliye masraflarının karşılanmasında oldukça sıkıntı çekildiği anlaşılmaktadır. Mustafa Kemal Paşa'nın yanında asker olarak bulunanlar Erzurum'da olduğu gibi kolordu kadrosuna misafir edilmemişlerdi. Bu da geçim ve beslenme meselelerinin önemli bir sorun olarak ortaya çıkmasına neden olmuştu. O sırada İstanbul Hükümetince görevinden uzaklaştırılan Nizamettin (Atakar) Bey, Mustafa Kemal Paşa'ya katılmış ve beraberindekilerin işe işleriyle meşgul olmuştu.

Heyet-i Temsiliye'nin maddi kaynakları Sivas Kongresinde de tartışılmıştı. 10 Eylül 1919'da yapılan yedinci toplantıda Hami Bey Ermeni ve Rumları örnek göstererek, bir milli vergi tarhından bahseder. Kongre başkanı Mustafa Kemal Paşa buna karşı çıkar. Erzurum'da iken para toplamaktan korktuklarını, bugün de aynı korkuyu taşıdıklarını, milletin kendilerinden soğuyabileceğini, tüzükte gelir yönünü hamiyet sahiplerine bıraktıklarını; "Eğer milletin nefret etmeyeceğinden emin iseniz biz de iane ve milli vergi toplamak için bazı teşebbüsât ve teşkilata başlayalım" demiştir²⁶.

Kongrenin 11 Eylülde yapılan sekizinci oturumunda da kaynak kaynak temini konusu tekrar gündeme gelmiş ve tartışılmıştı. Hüseyin Bey Eskişehir'den her ay 3 bin lira gönderdiğini, teşkilat oluncaya kadar Heyet-i Temsiliye'nin masraflarını karşılamak üzere bin lira vermişti²⁷. Diğer delegeler kesin olarak ne miktar para göndereceklerini taahhüt etmemişler ve kesin bir bütçe yapılmayacağını dile getirmişlerdi.

Kongrede para meselesi kesin olarak halledilmiş değildi. Delegeler bu meselenin hallini gönülden istemiş olmakla beraber, nakit parası olanlar verebiliyor, olamayanlar da millettten toplayacaklarına güveniyorlardı. Ancak bu katılma payları düzenli olarak gönderilmediği için zaman zaman parasız kalınmıştı.

Sivas günlerinde, Halil Kut Paşa'nın eşinin Sivas'a gönderdiği 500 lirayı Mustafa Kemal Paşa ve Heyet-i Temsiliye üyeleri idare ederek geçimlerini sağlamışlardı²⁸.

Heyet-i Temsiliye 17 Eylül 1919'da aldığı bir kararla; şahsi para işleri hariç olmak şartıyla Ziraat bankalarının İstanbul'a para göndermeyecekleri hakkında tamim yaptı²⁹. Mustafa Kemal Paşa buldukları zor durumdan kurtulmak amacıyla, 18 Eylülde Kazım Karabekir'e gönderdiği telgrafta; "Milli hizmetlerin ifası için Heyet-i Temsiliye'ye 100 bin lira göndermesini istemiş"³⁰ ancak, olumlu cevap alamamıştı³¹.

24. ATASE, A.Ö.A., Kl.1, Ds. 335 / 2, Fh. 43; Anadolu'da çok az bulunan akaryakıt ulaşımı büyük ölçüde aksatıyordu. Ali Fuat Paşa istenen benzini temin edememişti.

25. Vehbi Cem Aşkun, *Sivas Kongresi*, s.98.

26. Uluğ İğdemir, (Haz.) *Sivas Kongresi Tutanakları*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1969, s.96.

27. Uluğ İğdemir (Haz.) *a.g.e.*, s.102.

28. İstanbul'da, Küçük Talat'la hapisneden kaçan Halil Kut Paşa, eşinden Sivas'a 500 lira göndermesini istemiş, o da göndermiş. Paraya çok ihtiyacı olan Heyet-i Temsiliye bu parayı kullanmış. Ancak Mustafa Kemal Paşa çok sonra bu parayı Cevat Abbas Gürer ile Halil Paşa'nın eşine göndermiştir. Bkz., Halil Paşa (Kut), *Bitmeyen Savaş*, (Haz., Taylan Sorgun), İstanbul, Yayıncılık matbaası, 1972, s.305.

29. ATASE, A.Ö.A., Kl.14, Ds. 335 / 34, Fh. 8- 1.

30. ATASE, A.Ö.A., Kl. 14, Ds. 335 / 34, Fh. 9-8.

31. Karabekir, emrindeki dört kolorduyu beslediğini, silah kadar paranın da önemli olduğunu, hudut ötesi şuralara da yardım ettiğini bu nedenle paranın gönderilmesinin mümkün olmadığını bildirmişti. Bkz., Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, İstanbul, 1969, s.283.

Karargahın mutemedi Mazhar Müfit Kansu bir gün, "... biz burada oturmuşuz, yalnız memleketimizle, padişahla, Ferit Paşa ile değil bütün dünya ile uğraşıyoruz. Para yok, asker yok, top yok, tüfek yok, velhasıl bu savaşımızı destekleyecek elimizde kuvvet yok" eleştirisine karşı Mustafa Kemal Paşa, "Bu senin dediklerinin hepsi olsa o zaman bu işi annem de görebilir. Marifet bu yokluk içinde muvaffak olmaktır." demiştir³². Mazhar Müfit Bey haklıydı. Değil top tüfek alınacak para, Sivas'ta Heyet-i Temsiliye'nin kaldığı binanın odalarını ısıtacak odun, kömür, içilecek kahveye konacak şeker parası yoktu³³.

Bu maddi yokluk içinde Milli Mücadele'nin önderliğini kabul eden Mustafa Kemal'in asla sarsılmayan azmi ve iradesi, düşüncelerini ve emirlerini yurdun dört köşesine taşıyan telgraf telleri vardı.

Mustafa Kemal Paşa bu yokluktan hiç yakınmamakta, sanki topu tüfeği orduları varmış gibi davranmakta, emirlerini buna göre vermekteydi. İşin tuhaf tarafı, Sivas dışında bulunanlar, gerçekten Mustafa Kemal'in orduları ve parası olduğunu sanmaktadırlar. Bunu çeşitli kurulların Sivas'a gelerek veya telgrafla Mustafa Kemal Paşa'dan para³⁴ ve asker yardımı istemelerinden, Fransız temsilcisi M. Picot' nun Sivas'a kadar gelerek, güneye yürüyeceğini duyduğu ordularına dur emri vermesi için ricada bulunmasından anlıyoruz³⁵.

Maddi imkansızlıklar ve para sıkıntısı Mustafa Kemal Paşa ve beraberindekilerin Sivas'ta bulunduğu üç ayı aşkın sürede devam etmiş, 18 Aralık 1919'da Ankara'ya hareket edilmişti. Çekilen sıkıntının anlaşılabilmesi için yolculuk hazırlıklarına bakmak yeterlidir.

Erzurum – Sivas yolculuğunda olduğu gibi, Sivas - Ankara yolculuğunda da en büyük problem paradır. Yolculuğun giderleri nasıl karşılanacaktır? Mustafa Kemal Paşa bankalardan borç para alınmasına karşıdır. Zira Milli Mücadele'ye karşı olanlar ve düşmanlar bunu olumsuz propaganda konusu yapabileceklerdir. Mazhar Müfit Kansu Bey Osmanlı Bankasının Sivas şubesi Müdüründen senet karşılığı 2 bin lira borç alır. Gerekliliği olan benzini Ali Fuat Paşa göndermeyince, gazeteci Louis Brown' in yardımıyla Amerikan mektebi Müdiresinden makbuz karşılığı temin edilmiştir³⁶.

Heyet-i Temsiliye sıkıntı içindedir, Falih Rıfkı Atay'ın öne sürdüğü 1200 lira doğru değildir³⁷. Çünkü Mazhar Müfit Kansu'nun Sivas'ta temin ettiği para Ankara'ya geldikten birkaç gün sonra 48 kuruşa düşmüştür³⁸. Heyet-i Temsiliye Ankara'ya 27 Aralık 1919'da geldiğinde Ankara Müftüsü Rifat Börekçi' nin getirdiği 1000 lira Ankara halkının Heyet-i Temsiliye'ye ilk bağıışı olmuştur. Heyet-i Temsiliye'ye Ankara halkının yardımı 13.048.74 lirayı bulmuştu. Ayrıca 46.500 lira da toplanmıştı³⁹.

Ankara'da da mali yönden rahatlayamayan Mustafa Kemal Paşa, 20 Şubat 1920'de Talat Paşa'ya gönderdiği mektupta; "... parasızlıktan bahsediyorsunuz, maalesef bende ondan bahsedeceğim . Bugün içinde bulunduğum vaziyete girerken beş param

32. Mazhar Müfit Kansu, *a.g.e.*, s. 340.

33. Mazhar Müfit Kansu, *a.g.e.*, s. 317.

34. Van ve Bitlis Posta Başmüdürlüğü 20 Eylül 1919'da Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdikleri telgrafta; Telgraf memurlarının 4-5 aydır maaş alamadıklarını sefalet içinde olduklarını, ödenek gönderilmesini istiyordu. Bkz., ATASE, A.Ö.A., Kl. 14, Ds. 335 / 33, Fh. 14.

35. Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, İstanbul, 1953, s.270.

36. Mazhar Müfit Kansu, *a.g.e.*, C.II, s.484-485.

37. Falih Rıfkı Atay, eserinde Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'ya geldiğinde 1200 lirasının olduğunu söylemektedir. Bkz., Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, İstanbul, s.345.

38. Mazhar Müfit Kansu, *a.g.e.*, C.II, s.507.

39. Bayram Sakallı, *Ankara ve Çevresinde Milli Faaliyetler*, Ankara, Afşaroğlu Matbaası, 1988, s.95-96.

olmadığını sühuletle temin edeceğinizden eminim. Girdikten sonra da İstanbul'da bol bol mevaide bulunan zengin zevatın bizi derhatır edeceklerini farz etmek gaffetinde bulundum....bittabi parasızlık yüzünden birçok nafi teşebbüsler ve katı ihtiyaçlar temin ve tahmin edilemiyor. Binanaleyh sizden şimdilik hiç olmazsa 50 bin liranın Asım Bey'le gönderilmesini intizar ederim"⁴⁰.

Mustafa Kemal Paşa Milli Mücadele başında maddi yönden çok güçsüzdü. İstanbul'daki şahıslar ki, bunların çoğu İttihatçıydı⁴¹. Mustafa Kemal Paşa'yı destekleyeceklerini söylemişler, önemli miktarda para da göndermişlerdi⁴². Ancak bu miktar gerekenin çok altında kalmış ve maddi sıkıntı çekilmişti.

Ankara halkının bağışları ve merkezi Ankara'da bulunan 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa'nın desteği ile geçirtilen günler, Anadolu bütünleşme hareketinin en son halkası olan Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıyla sona erecek, devletsiz ve hükümeteş Anadolu'yu halk temsilcileri yönetmeye başlayacaktı.

40. Mustafa Kemal Paşa maddi güçlüğü yenebilmek için, Berlinde Talat Paşa'dan bile borç para istemek zorunda kalmıştı. Bkz., İlhan Tekeli - Selim İlkin, "Kurtuluş Savaşı'nda Talat Paşa ile Mustafa Kemal'in Mektuplaşmaları", *Belleten*, C.XLIV, S.174 (Nisan 1980), s.329.

41. Kanımızca, para organizasyonunu Kara Vasıf Bey düzenliyordu. Bkz., Halil Kut, *a.g.e.*, s.281.

42. Bunu Kazım Karabekir de onaylamaktadır. Bkz., Kazım Karabekir, *a.g.e.*, s.285.